

Питання новітньої історії України

І. Б. МАТЯШ (Київ)

Використання архівної інформації в 1920—1930-х рр.: еволюція форм та основні тенденції

Потреба в ретроспективній документній інформації іманентно притаманна всім сферам життєдіяльності держави і суспільства. Використання її — один з найважливіших напрямів роботи архівних установ. У сучасній архівній практиці історично склалися кілька основних форм “застосування архівної інформації для задоволення інформаційних потреб юридичних і фізичних осіб”¹: а) ініціативне інформування; б) задоволення соціально-правових, генеалогічних і тематичних запитів громадян; в) експозиційна робота; г) інформування через засоби масової інформації; д) організація роботи з джерелами у читальному залі; е) публікація документів². Організаційне оформлення та наукове обґрунтування цих форм використання архівної інформації складалося в Україні впродовж 1920—1930-х років. За-

вдання “наближення архівних матеріалів до широких верств населення” вимагало аналізу сфер використання та вивчення очевидних потреб у ретроспективній документній інформації. Його основні напрями і форми, визначені II Всеукраїнським з’їздом архівних робітників (Харків, 1931 р., 29 листопада — 4 грудня), державні архіви застосовують у своїй діяльності й досі.

Уже один із перших нормативних документів, підготовлених створеним у січні 1923 р. Центральним архівним управлінням при ВУЦВК (Укрцентрархівом), — “Правила користування архівними матеріалами” (29 листопада 1924 р.) — регламентував порядок надання архівними установами довідок та допуску приватних осіб до праці в архівах³. Правила встановлювали обмеження фізичного та інтелектуального доступу до документів, визнаючи “закритими для загального користування” фонди Центрального архіву революції та всіх історико-революційних відділів губернських історичних архівів. Дозвіл на користування документами, що зберігалися в їхніх фондах, а також на отримання архівних довідок мав погоджуватися з Істпартом ЦК КП(б)У. Тим самим створювався бар’єр неінформованості, що спричинив дозування та деформування архівної ретроспективної інформації. Довідкова робота архівів диференційовано оплачувалася (якщо копію, витяг чи довідку готував співробітник архіву) й обов’язково надавався один примірник (коли роботу проводив користувач: фізична чи юридична особа). Дозволялося в разі крайньої потреби за погодженням з Радою Укрцентрархіву видавати і надсилати для тимчасового користування оригінали документів Російській та Українській академіям наук і зареєстрованим науковим товариствам СРСР за їхній рахунок, а також безоплатно — державним установам під персональну відповідальність керівника на термін не більше 3-х місяців. Заборонялося за будь-яких умов надсилати документи в разі їх виняткової важливості, ветхості та важких умов пересилки. Отже, відбувалася диференціація споживачів інформації, встановлювалися їх категорії (державні установи, наукові самоврядні організації й товариства, приватні особи), котрим надавалися дещо різні можливості для користування архівними документами. До роботи в архіві як дослідники допускалися науковці, приватні особи: а) “відомі адміністрації архіву”; б) “що мають рекомендації від установи або вчених спеціалістів”; в) іноземці за погодженням з Укрцентрархівом⁴. Правилами висувалися розумні вимоги до дослідників (не виносити документи з приміщення архіву, не робити зліпки з воскових, сургучних та відтиснутих на папері печаток, бути обережними в роботі з виданими документами, не палити цигарки, не порушувати тишу) і декларувалися прийнятні умови для праці. Дозволялося отримувати одночасно не більше 10 справ і 5 друкованих книжок (“надто старі справи” — лише за погодженням із завідувачем), запрошувати “для допомоги в описуванні паперів переписувачів за особистою відповідальністю”, а також “фотографів для фотографування, рисувальщиків, з умовою, що вони будуть обережними з документами, рукописами, мапами і іншим, що копіюється”, і зобов’язанням передавати до архіву по одному примірнику всіх зроблених фотографічних відбитків⁵. Відомості про дослідників (прізвище, ім’я, по батькові; соціальний стан; адреса особиста та службова; питання, що опрацьовується; дата; назви справ, документів тощо) мали фіксуватися в журналі (“особливий книзі”). Така інформація уможливлювала облік відвідувачів, виявлення очевидних і прихованих потреб в архівній інформації, аналіз соціального стану дослідників, що на той час набувало особливої важливості. Удосконалення організації користування архівними документами мало сприяти розвитку історичної науки у цілому і архівознавчої зокрема.

Відсутність єдності у розумінні того, що використання архівної інформації є цілісним процесом, засвідчував підручник В. О. Романовського “Нариси з архівознавства: історія архівної справи та принципи порядкування в архівах” (1927). Автор розглядав питання “користування архіваліями” лише як обслуговування дослідників у читальних залах архівів. Слід зазначити, що цю форму використання архівної інформації вчений відносив до проблем забезпечення збереженості архівних документів — “заходів охорони архівалій”⁶. Попри невідповідність даного поняття сучасному, він дав історичну характеристику окремих стадій процесу забезпечення суспільства ретроспективною документною інформацією: організації користування документами (забезпечення архівістами фізичного доступу користувачів до певних архівних документів) і безпосереднього користування документами (ознайомлення дослідників зі змістом архівних документів у читальних залах). Головним принципом надання архівних документів для студій “стороннім” особам він вважав вироблений загальноєвропейською практикою “суворо й непохитно встановлений” принцип *in loco archivi, coram archivario* (тобто в приміщенні архіву в присутності архівіста). Дослідникові дозволялося користуватися лише хімічним олівцем, а не чорнилом (щоб випадково не пошкодити документ), заборонялося робити копії, “підкладаючи архівний документ під папір, на якому пише працівник”, рекомендувалося користуватися спеціальними підставками, пюпітрами для архівних книг, вимагалось охайне поводження з архівними документами. В. О. Романовський наголошував на важливій ролі досконалої системи обліку та науково-довідкового апарату до документів. Процес використання архівної інформації (реалізація користувачем отриманої з документів інформації) вчений визначив як археографічну роботу й висвітлив основні її моменти в окремому розділі “Видання архівного матеріалу друком”. На підставі аналізу збірників архівних матеріалів XVIII — початку XX ст. і творчого опрацювання праць німецького вченого Вайца⁷ він виокремив чотири основні загальні принципи наукової публікації документальних джерел. Вперше сконцентровані в українському архівознавстві у вигляді коротких правил вони визначали напрями підготовки документів до друку, складання заголовку та способи передачі тексту. Наголошувалося на необхідності з’ясовувати походження матеріалу, історію його побутування, повноту і склад. Давати заголовок рекомендувалося, відтворюючи назву акта, дату, зміст, вказуючи адресата і адресанта. Ступінь точності передачі тексту вчений ставив у залежність від його “віку”, виду джерела і цільового призначення (“для філологічних дослідів, історичних студій”). У контексті тенденції заперечення необхідності точності в передачі тексту документа, декларованої П. А. Біликом, важливе значення мала думка авторитетного архівіста-практика про те, що “найкращий спосіб — це фотографічний — всі деталі він передає без помилки”⁸. Однак В. О. Романовський не наполягав на широкому його застосуванні через дорожнечу, за винятком текстів XVI ст. і автографів історичних осіб. Розрізняючи принципи видання літературних і документальних джерел, він рекомендував для перших подавати в примітках різні варіанти тексту публікованого документа. Для документальних джерел визначальними вважав датування, систематизацію, формулювання заголовків, детальний палеографічний і дипломатичний опис, примітки та пояснення.

Важливу роль сформульованого В. О. Романовським мінімуму вимог як найперших настанов, якими “керувалися археографи ЦАУ”, справедливо відзначали сучасні архівознавці І. Л. Бутич і Г. В. Папакін⁹. Викладені, крім “Нарисів з архівознавства”, ще в кількох публікаціях, вони сприяли закріпленню в понятті широкого загалу археографів наукового підходу до публікації архівних джерел. Так, у рецензії на перший том “Україн-

ського археографічного збірника” (1926 р.)¹⁰ В. О. Романовський вказував на залежність вибору того чи іншого способу видання від змісту, форми, давнини документів і мети їх публікації. При цьому обов’язковими при підготовці науково-археографічного видання були критика джерела, обґрунтований відбір тексту для публікації (із максимальним прагненням до повноти “серії” і врахуванням переваги автентичного тексту над копіями), диференційованість ступеня збереження орфографічних, стилістичних, пунктуаційних особливостей тексту джерела в залежності від його “віку”, складання заголовків і легенд, свідомий вибір структури, логічне розміщення матеріалів. На неможливості широкого застосування фототипії “головне через дорожнечу” при публікації архівних документів наголошував В. О. Романовський, полемізуючи з автором, і в рецензії на працю М. Ф. Бельчикова “Теорія археографії” (1929 р.). Відзначаючи, що фотографія іноді не передає палеографічних особливостей рукопису (підчисток, відтінків чорнила), він дозволив собі зауваження, котре визначило на II Всеукраїнському з’їзді архівних працівників його долю як прихильника “техніцизму” та “об’єктивного документалізму”. “Археограф, готуючи текст джерела до друку для користування дослідника, — зазначав Романовський, — має на оці не стільки внутрішній зміст джерела, скільки зовнішній його вигляд і всі палеографічні і дипломатичні його особливості”¹¹. Вирвана з контексту (оскільки йшлося про відмінності підходу до документа в праці архівіста й археографа), вона засвідчувала для “археографів від марксизму” повне “нерозуміння” відомим архівістом методологічних засад радянської археографії. За іронією долі, на засіданні Кабінету архівознавства СРСР праці В. О. Романовського “Нариси з архівознавства” і М. Ф. Бельчикова “Теорія археографії” були піддані критиці в один день (25 листопада 1931 р.)¹².

Для дослідження очевидних потреб дослідників архівної інформації та удосконалення методів організації користування документами у читальному залі наприкінці 1920-х рр. застосовувалися статистичні та соціологічні методи, зокрема анкетування й статистичний аналіз. Фактично для вивчення цього питання було обрано підхід, названий в 1960-х рр. “наукометричним”¹³. Розпочатий восени 1926 р. Укрцентрархівом аналіз цієї форми використання архівної інформації став основою для статей під загальною назвою “Науково-дослідницька робота по архівосховищах ЦАУ” в журналі “Архівна справа” Р. М. Шпунта (1928, кн. 8, 11) і М. П. Васильєвої (1930, кн. 3). Завдяки аналітичному опрацюванню отриманої шляхом анкетування архівними установами інформації про роботу дослідників з документами українських архівів за 1927—1929 рр. та узагальнення звітних даних створювалася цілісна картина участі архівів у розвитку історичної науки. Подані у публікаціях цифри засвідчували тенденцію до зростання потоку дослідників у читальних залах і відповідно — їхніх вимог до архівних установ. Так, 1927 р. у 18-ти окружних архівних управліннях працювали 244 дослідники, 1928 р. — 395, а 1929 р. — 904. Читальні зали центральних і крайових історичних архівів 1927 р. прийняли 412 осіб, 1928 р. — близько 400, 1929 р. — понад 450. У середньому кількість відвідувань становила 5—6 тисяч, а кількість виданих справ — 1—2 тисячі. Тобто навантаження архівосховищ у зв’язку зі студіюванням їхніх матеріалів було істотним. Якщо характерною особливістю 1927 р. можна вважати роботу дослідників у окрарах за власною ініціативою, а в центральних архівних установах — за дорученням установ і організацій, то в 1928—1929 рр. кількість тих, хто працював за дорученням науково-дослідних установ, істпартів, громадських професійних організацій та ін. значно зросла (1929 р. вона становила 775 осіб, з власної ініціативи студіювало 129 дослідників¹⁴. Доволі промовистою була тематика запитів. Найбільше користувачів до-

сліджувало теми, пов'язані з Жовтневою революцією (особливо 1927 р., готуючись до її 10-ї річниці), а також економічні та історично-економічні. Досить популярними були галузі історії освіти, літератури, мистецтва, мови, менш актуальними — історія міст і містечок, установ, загальна історія.

Пріоритетного значення набувало “завдання популяризувати архівні скарби та привернути до них увагу господарчих організацій”¹⁵. Відтак на порядок денний ставилося два питання: “наближення” архівних документів до широких мас та “практичне використання” (в різних галузях народного господарства). Постановою Президії ЦКК-НК РСІ УСРР від 30 травня 1931 р. “Про використання архівних матеріалів в роботі планово-господарських установ” пропонувалося останнім подати до архівних установ перелік питань, для вирішення яких необхідні документи, ефективніше використовувати виявлену інформацію в практичній роботі й надсилати до архівів відомості про результати співпраці з ними. Зі свого боку, Укр-центрархів зобов'язувався організовувати розшуки документів згідно із заявками відомств¹⁶.

Популяризації архівної інформації мало сприяти розроблення наукових засад пропаганди в пресі з допомогою архівних документів, яким присвятив низку публікацій І. М. Премислер. Реалізацію завдання архівістів “включитися в загальне життя країни” він вважав можливим насамперед через форму публікації документів у масовій пресі (місцевій або районній газеті, заводській чи колгоспній багатотиражці). При цьому визначальною ставала думка про силу архівного документа у “відображенні класової боротьби” та необхідність давати в публікаціях “тільки соціальне оточення документа, не документальне, а соціальне, цебто малюнок тієї класової боротьби, що точилася тоді на Україні”¹⁷. Серед напрямів використання джерел під впливом панівної ідеології починала виразно виокремлюватися пропаганда і агітація архівними документами.

Актуальність проблеми використання архівної інформації засвідчив Всеукраїнський десятиденний семінар-зліт архівних працівників (Харків, 10—20 квітня 1931 р.). Сформульоване Ф. А. Герасименком основне завдання радянського архівного будівництва полягало в “максимальному і активному обслуговуванні потреб соціалістичного будівництва”¹⁸. Різні напрями науково-інформаційної роботи державних архівних установ (публікація збірників документів, організація користування документами дослідників у читальних залах, друкування архівних матеріалів у масовій періодичній пресі, експозиційна та екскурсійна робота, пропаганда архівними матеріалами через кіно і радіо, доповіді за архівними матеріалами на робітничих та колгоспних зборах, використання архівних документів у красному письменстві, образотворчому мистецтві, судово-політичних процесах) мали служити “класовим інтересам пролетаріату”, а отже, регулювалися ідеологічними чинниками. Тексти лекцій, прочитаних на семінарі, висвітлювали загальні методичні засади окремих форм використання архівної інформації: публікація документів (П. А. Білик, В. І. Веретенников), організація виставок (М. В. Гливенко), популяризація архівних документів (І. М. Премислер). Найбільшу увагу було приділено питанням едиційної археографії. Публікуючи тексти лекцій П. А. Білика “Про археографічну роботу архівних установ” і В. І. Веретенникова “Завдання археографічної техніки” в книзі 3-й “Радянського архіву” (1931 р.), редакція планувала розгорнути серед працівників архівних і наукових установ дискусію про співвідношення питань методології і техніки при публікації архівних документів.

Вимоги використовувати в археографічній роботі “марксо-ленінську діалектичну методологію” визначили зміст лекції П. А. Білика. Зосередження уваги лише на політичних завданнях археографії, критиці видань

Археографічної комісії ВУАН, Київської археографічної комісії, НТШ у Львові та самокритиці за низькі темпи перетворення архівних документів на “активний чинник, бойове знаряддя боротьби за зміцнення диктатури пролетаріату”¹⁹, не дали можливості йому з’ясувати питання методики підготовки до друку та публікації архівних документів. Лектор виділив у “археографічно-видавничій роботі” три напрями: а) планове й систематичне видання описів та оглядів архівних матеріалів, значних із науково-історичного боку діловодних фондів та їх груп, пам’ятних книжок окремих архівосховищ; б) видання науково-популярних збірників документів, орієнтованих на широкий робітничо-селянський загал; в) видання наукових археографічних праць. Всі вони мали будуватися на марксистсько-ленінській методології, цілеспрямовано поглиблюючи й поширюючи “марксістську історичну науку”. Не висвітленим залишилося “питання про правила й технічні способи публікування текстів документів”²⁰. П. А. Білик обмежився констатацією необхідності диференційованого підходу до різних категорій документів та вивчення досвіду в цій царині ЦАУ РСФРР, Інституту В. І. Леніна, Істпарту та ін. Текст лекції засвідчував неознаність викладача в суто професійних питаннях, які він мав викласти слухачам. “Заперечуючи огулом, без будь-яких винятків і без якого б то не було розгляду її окремих сторін, всю дореволюційну археографію, цей автор повинен був опинитися у вельми скрутному становищі, коли справа після загальних слів дійшла до суто археографічних питань. Якщо не можна було поставити ніякої археографії, то залишалося тільки одне пристановище — оголосити, крім суто археографії існування ще особливої “технічної археографії” або “археографічної техніки”, — справедливо зазначав С. Н. Валк²¹.

“Завданням археографічної техніки” присвятив курс лекцій В. І. Веретенников, котрий у вступних словах також був змушений віддати данину панівній ідеологічній доктрині. Однак він акцентував увагу не на “класовій боротьбі з допомогою архівних документів”, а на доступності архівної інформації як науковим дослідникам, так і масовому читачеві, для чого документи рекомендував супроводжувати коментарями і поясненнями, “побудованими науково і історично”²² (а не з позицій марксистсько-ленінської методології. — І. М.). Процес археографічної техніки він поділяв на чотири етапи: 1) з’ясування зовнішньої історії документів (зовнішнє описання, вивчення історії побутування та попередніх публікацій); 2) точне встановлення самого тексту (рецензії, емендації, транскрипції); 3) встановлення форм науково вірної репродукції документів (розподіл кожного документа на друковані складові частини, формулювання заголовків, встановлення друкарських форм репродукції); 4) написання історичних коментарів (пояснювального характеру — до окремих частин тексту документів; допоміжного — різного типу покажчики). Для з’ясування зовнішньої історії документа В. І. Веретенников радив подати відомості про його зовнішній вигляд, позначити розміри, вид носія інформації (папір, пергамент, камінь і т. д.), зробити палеографічний аналіз, визначити тип документа (акт громадянського стану, купча, вербальна нота, розшифрований державний договір, протокол, бухгалтерська книга тощо). Повноцінність виконання другого етапу залежала від правильності визначення точної редакції (рецензії тексту); ретельності аналізу роботи копіїстів — встановлення помилок, огріхів, пропусків тощо та їх виправлення (у примітках) за контекстом, копіями чи за смыслом, а також відтворення “безсумнівних пропусків літер і окремих складів” та виправлення “очевидних і незначних (які не змінюють смислу) огріхів із відповідним застереженням у примітках”²³ (емендації тексту); подання тексту сучасною фонетикою, пунктуацією, орфографією, літерами сучасної абетки (транскрипції тексту). До

форм репродукції документа ставилися вимоги зручності, точності та уніфікованості “історично-науково-правдивого вигляду”. Важливого значення надавалося заголовку, що мав містити стислий зміст документа (формальний і тематичний), дату і порядковий номер в даному виданні, приміткам довідкового характеру та показчикам (іменному і предметному). Ігнорування професором Веретенниковим марксистсько-ленінської методології призвело згодом до звинувачення його в прихильності до “об’єктивного документалізму”, а публікація конспекту його лекції (дуже стисла порівняно з розлогою публікацією П. А. Білика) стала одним з найвагоміших аргументів у штучному творенні “ворожого напрямку в архівній справі — веретенниковщини”. Переживши такі самі звинувачення на власну адресу, відомий російський археограф С. Н. Валк дав досить обережну оцінку праці “опального” професора: “Веретенников зміг викласти при відведеній йому ролі і при такому вельми скромному наданому йому обсягу лише дуже вузьке коло питань і у вельми загальному та елементарному вигляді”²⁴. Слід при цьому зауважити, що стиль викладу залежав від аудиторії, яка не мала в основній своїй масі ґрунтовної фахової підготовки.

Із врахуванням активізації наприкінці 1920-х — на початку 1930-х рр. поряд із публікацією архівних документів експозиційної роботи державних архівів, окрему лекцію М. В. Гливенка було присвячено питанням організації виставок. Розрізняючи два типи останніх (для масового читача і спеціальні, архівознавчі — для архівістів), лектор основну увагу зосередив на першому типі. Він висловив своє переконання у недоречності організації архівних виставок спільними зусиллями архівів, музеїв революції, істпартів, істпрофів, краєзнавчих бюро, спілок безвірників та ін., оскільки існує небезпека “розчинити матеріали Архіву в неархівних матеріалах, тим паче, що зовнішнім виглядом своїм архівний документ, як експонат, не дуже вирашний”²⁵. Важливе зауваження стосувалося місця проведення виставки для масового читача. Її слід розгортати не в приміщеннях архіву, “куди масовий глядач ще не знає дороги”, а в клубах, фойє театрів і кіно, музеях, там, де відбуваються з’їзди, судові процеси тощо. Комплектувати виставку документами треба, йдучи від теми до матеріалів, а не від матеріалів до теми. У виставках М. В. Гливенко вбачав не лише пропаганду архівними документами, а й пропаганду архівних документів, надаючи їм тим самим значення дійового засобу популяризації архівної справи.

Процес пошуків та наукового обґрунтування нових форм використання архівної інформації зафіксувала архівна періодика. Видана напередодні II Всеукраїнського з’їзду архівних працівників книга 4/5 “Радянського архіву” (1931 р.) містила публікації Ф. А. Герасименка “Про чергові завдання археографічної роботи архорганів УСРР”, П. А. Білика — “До методології і техніки археографічних публікацій”, І. М. Премислера — “До методології і техніки пропаганди архівами матеріалами через пресу”, І. М. Шабатіна — “Використання архівних матеріалів у кінематографії” та “Архоргани і театр”, О. Т. Данилюка — “Екскурсії в архівосховища”. Їх об’єднувала усвідомлена необхідність перетворення архівних документів на “класову зброю”, а тому й завдання архівних установ у цій царині автори формулювали із врахуванням потреб “пролетарської історичної науки”.

У зв’язку з цим П. А. Білик зосередив основну увагу на висвітленні складових методології археографічних публікацій (вибір тематики, принципи добору архівних документів за змістом і формою, система їх розташування, укладення допоміжного апарату тощо) та критиці праць представників “буржуазної археографії” (В. О. Романовського, Ф. Я. Савченка, С. Н. Валка), протиставляючи їм погляди В. І. Леніна, М. М. Покровського, М. О. Скрипника. Детально розглянуто в статті прийоми складання заголовків з двох частин (складеного археографом і оригінального), перед-

мови та приміток (історичних і довідкових). Та до практичних питань автор підійшов доволі легковажно, обмежуючись твердженням про те, що “до текстів видавання документів не можна ставити вимоги абсолютно точної, “фотографічної” їх передачі, коли це, з одного боку, утруднює розуміння змісту документа, а з другого, — коли цього не викликають особливо важливі причини”²⁶. Зберігати орфографію документів (невиданих літературних творів, листування, щоденників, мемуарів) він пропонував лише у разі їх публікації для потреб лінгвістичних. Одночасно текст цієї статті було надіслано й для публікації в журнал “Архивное дело”. У фонді Центрального архівного управління СРСР (ф. 5325) Державного архіву Російської Федерації зберігся зроблений П. О. Нижником у листопаді 1932 р. її переклад “О методологии и технике археографических публикаций”²⁷. Належної уваги вона не викликала. Текст публікації свідчив, що, маючи тверді ідеологічні переконання як прихильник “школи Покровського”, П. А. Білик фактично не володів методикою археографічних публікацій, а підмінював її панівною методологією. Тим самим він не лише поглиблював помічене С. Н. Валком формування штучного поняття “археографічної техніки”, а й створював ідеологічне підґрунтя для цькування видатних археографів В. О. Романовського і В. І. Веретенникова як прихильників “техніцизму” в археографії.

У контексті заявленої теми І. М. Премислер торкнувся двох форм використання архівної інформації: публікацій у пресі та підготовки доповідей. Під поняттям “подача архматеріалів до преси” він розумів публікацію джерелознавчих статей і текстів документів у газетах та популярних журналах. Встановлюючи ієрархію форм таких публікацій за ступенем популярності (документ без приміток; документ з передмовою та примітками пояснювального характеру; група документів, об’єднаних авторським текстом із передмовою автора; стаття із уривків документів, зв’язаних авторським текстом; стаття з цитатами із документів), І. М. Премислер наголошував, що завдання архівіста — подача архівних документів у відповідному оформленні, а написання статей — “завдання історика-дослідника”. Найприйнятнішим методом роботи з підготовки документальних публікацій він вважав бригадний, а обов’язковою умовою передачі статті до друку — колективну рецензію та редакцію бригади. Мова публікації, на його думку, мала бути мовою видання, де вона вміщена. Для усних виступів так само актуальним визнавалося використання архівних документів. Роль архівіста в цьому випадку полягала в допомозі доповідачу або у самостійній підготовці до доповіді на масових зборах чи на радіо.

Досвідом роботи у галузі використання архівних документів у кінематографії та театрі поділився І. М. Шабатін, котрий особисто брав участь у написанні сценарію разом із режисерами Ю. В. Таричем і В. Н. Юнаковським. Він вважав, що роль архівістів полягала у “консультуванні поставлень історичних п’єс (стиль і мова відповідної доби; фактичні історичні дані; декоративне і бутафорське оформлення тощо)”;²⁸ читанні лекцій перед переглядом фільму; допомозі сценаристам у виявленні необхідних документів; написанні власного сценарію (!) за архівними документами.

До активізації екскурсійної роботи архівних установ у зв’язку із розгорнутими кампаніями по складанню історії громадянської війни та історії фабрик і заводів закликав О. Т. Данилюк. У підготовці екскурсії до архівосховища він виокремлював три етапи: підготовчо-організаційний, прийом екскурсій і робота з екскурсантами в архівосховищі, закріплення результатів екскурсій.

Одним із першочергових завдань архівних установ було визнано вироблення правил археографічних публікацій, “витриманих з погляду марк-

со-ленінської наукової методології”²⁸. Усвідомлюючи різницю в підходах до видання документів різних епох, Ф. А Герасименко у зверненні до ЦАУ чітко розписував, які саме правила потрібні “якомога скоріше”: “Для документів ХІХ (починаючи з др. чверті) та ХХ ст.; для документів з 1917 по 1919 рр. та для документів з 1919 по 1921 рр.”²⁹. У його статті “Про чергові завдання археографічної роботи архорганів УСРР” йшлося про необхідність створення корпусних видань з політичних і науково-історичних проблем та встановлювався перелік актуальної тематики: “історія робітничого класу та робітничого руху, історія фабрик і заводів, історія Жовтневої революції і громадянської війни”³⁰.

(Далі буде)

¹ Архівістика: Термінологічний словник / Авт. — упорядн.: К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова та ін. — К., 1998. — С. 19.

² Детальніше див.: Папакін Г. В. Використання архівних документів та архівна евристика // Архівознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів України. — К., 1998. — С. 268—288.

³ Правила користування архівними матеріалами // Бюлетень Укрцентрархіву: Узагальнення та розпорядження в архівній справі. — 1925. — Ч. 1—2, жовтень. — С. 51—56.

⁴ Там же. — С. 54.

⁵ Там же. — С. 56.

⁶ Романовський В. О. Користування архівами // Нариси з архівознавства: історія архівної справи на Україні та принципи порядкування в архівах. — Харків: ЦАУ УСРР, 1927. — С. 139.

⁷ Wajtz. Wie soll man Urkunden edieren // Historische Zeitschrift. — 1860. — В. IV. — S. 432—443.

⁸ Там же.

⁹ Бутич І. Л. Література до історії української археографії // Історичні джерела та їх використання. — Вип. 3. — К., 1968. — С. 170; Папакін Г. В. Розробка теоретичних питань української археографії в діяльності Археографічної комісії ЦАУ УСРР (1929—1930) // Студії з архівної справи та документознавства. — 1996. — Т. 1. — С. 53.

¹⁰ Романовський В. [Рецензія] // Архівна справа (далі — АС). — 1928. — Кн. 56. — С. 106—114. — Рец. на: Український археографічний щорічник. — К., 1926.

¹¹ Романовський В. [Рецензія] // АС. — 1930. — Кн. 3(14). — С. 136. — Рец. на: Н. Бельчиков. Теория археографии. — М. — Л., 1929.

¹² ДАРФ, ф. 5325, оп. 9, арк. 2240.

¹³ Див.: Налимов В. В., Мультченко З. М. Наукометрия. Изучение науки как информационного процесса. — М., 1969. — 192 с.

¹⁴ Васильєва М. Науково-дослідницька робота по архівосховищах ЦАУ за 1929 рік // АС. — 1930. — Кн. 3(14). — С. 71.

¹⁵ Там же.

¹⁶ ЦДАВО України, ф. 14, оп. 1, спр. 1220, арк. 150.

¹⁷ Премислер П. Пропаганда архівними матеріалами в пресі // Радянський архів (далі — РА). — 1931. — Кн. 2(17). — С. 13.

¹⁸ Герасименко Ф. Соціалістичне будівництво і архівна справа // РА. — 1931. — Кн. 3(18). — С. 32.

¹⁹ Білик П. Про археографічну роботу архівних органів // РА. — 1931. — Кн. 3(18). — С. 49.

²⁰ Там же. — С. 56.

²¹ Валк С. Н. Советская археография. — М. — Л., — 1948. — С. 56.

²² Веретенников В. Завдання археографічної техніки // РА. — 1931. — Кн. 3(18). — С. 59.

²³ Там же. — С. 61.

²⁴ Валк С. Н. Советская археография... — С. 56.

²⁵ Гливенко М. Виставки архівних матеріалів // РА. — 1931. — Кн. 3(18). — С. 63.

²⁶ Білик П. До методології і техніки археографічних публікацій // РА. — 1931. — Кн. 4/5 (19). — С. 50.

²⁷ Державний архів Російської Федерації, ф. 5325, оп. 9, спр. 2611, арк. 1—19.

²⁸ Герасименко Ф. Про чергові завдання археографічної роботи архорганів УСРР // РА. — 1931. — Кн. 4/5 (19). — С. 40.

²⁹ ЦДАВО України, ф. 14, оп. 1, спр. 1206, арк. 5.

³⁰ Герасименко Ф. Про чергові завдання археографічної роботи... — С. 41.